

omnia secundum ordinem fiant juxta prudens Ordinarii judicium.» Det är alltså tillåtet i romersk liturgi att sjunga introitus under processionen till altaret, och det är vidare tillåtet att vid behov sjunga flera versar av introituspsalmen under processionen och mellan versarna inskjuta antifonen. Åt stiftsbiskoparna lämnas att i de enskilda fallen träffa avgörande.

Frågan har sitt intresse även för den, som sysslar med den Svenska kyrkans liturgi. När introitus restaureras i vår liturgi, sker detta tydligen helt efter medeltida linjer. Dels äro våra introitus helt av den medeltida typen med antifon, psalmvers, Gloria patri och upprepad antifon, och dels är introitus icke en processionsång i vår mässa, utan den sjunges som bekant först sedan celebranten kommit till altaret. Men därom mera i en kommande uppsats.

Bengt Strömberg.

Litteratur.

Sverker Stubelius: Boken om Kville gamla kyrka. Göteborg 1947. Förf. förlag.

I norra Bohuslän ligger Kville, vars kyrka blivit föremål för en skildring av kyrkoherde Stubelius. Man får här i populär form följa den medeltida kyrkobyggnadens historia från ett tornlöst långhus med kor och absid till tornbygge och korsarmar och fram till rivandet och uppförandet år 1864 av den nuvarande byggnaden. Även inventarierna får sin beskrivning, främst det senmedeltida triumfkrucifixet och lillklockan från 1527, den senare möjligen av norrmannen Peter Waghemeus och försedd bl. a. med en mycket intressant ornamentik. Hälften av bokens utrymme upptages av anteckningar om kyrkotjänare, av vilka kyrkoherde Gude Axelsson Giedde är väl känd, samt av en märklig framställning av biskop Jens Nilssons visitationsresa i slutet av 1500-talet efter hans noggranna dagböcker. Boken avslutas av ett par intressanta avsnitt

behandlande kulturbilder hämtade ur sockenstämmoprotokollen. Stubelius' kyrkoberskrivning sväller sålunda ut till en bred sockenkrönika med kyrkobyggnaden som centrum. Den lättlästa och intressanta skildringen är ett väldokumenterat och välkommet bidrag till den kyrkliga hembygdslitteraturen.

Bengt Cnattingius.

Julhälsning till församlingarna i Ärkestiftet 1948. Almqvist & Wicksells boktryckeri, Uppsala. 2: 25. Linköpings stifts julbok 1948. G. Ziden, Linköping 2: 75.

De årliga julböckerna för de olika stiftens ge ofta intressanta bidrag till kyrkornas och stiftens historia. Till ärkestiftets julbok har »orgeldoktorn» Einar Erici författat en omfattande beskrivning över ärkestiftets äldre orglar och deras byggare. Den närmaste anledningen till denna orgelkrönika var ett 100-årsjubileum av orgeln i

Hjälsta, icke så långt från Enköping. Hans skildring är en intressant redogörelse för det gamla orgelsbeståndet inom ärkestiftet. Vid slutet av 1600-talet, konstaterar författaren, hade ärkestiftet 35 orglar, och överträffades då endast av Linköpings stift. Men av dessa vittnesbörd om den första »orgelrörelsen» i vårt land, finnas nu endast tre kvar, och endast ett orgelverk, nyligen uppsatt i Hel. Trefaldighetskyrkan i Uppsala, är i funktion. Så hårt har tiden och utvecklingen — och tanklösheten? — gått fram över orgeln. Med 1700-talet kom det inhemska orgelbyggeriets storhetstid, då vårt land blev självförsörjande i fråga om orglar. Förf. vet här att berätta intressant om bygdeorgelbyggeriet, som frodades kraftigt under 1600-talet och början av 1700-talet och representerades av självlärdade män med alla slags civila yrken; bröderna Holm av vilka den ene var rådmann och den andra vagnmakare, stolmakaren Jonas Ekengren, som bl. a. gjort den ännu bevarade, med rätta observerade »silverorgeln» i Börringe, hovvaktmästaren P. N. Forsberg i Stockholm o. a. Från mitten av 1700-talet skulle detta orgelbyggeri ha varit omöjliggjort, eftersom det stadgades att examen skulle avläggas inför Vetenskapsakademien (senare Musikaliska akademien) för den som ville bedriva orgelbyggeriet. Nu kommo de stora orgelbyggarnas period: J. N. Cahman, Leufstabruksorgelns byggmästare, och hans efterföljare; som utbildade en nationell svensk orgelstil: Daniel Strähle och Olof Hedlund, samt Olof Schwan, m. fl. Den Cahmanska skolans samfälliga produktion utgör ett 100-tal orglar, ungefär hälften inom ärkestiftet, men endast 15 äro bevarade. Vid 1800-talets början visar yrkesorgelbyggeriet en nedgångsperiod men eftersom orgelintresset fortfarande

de var starkt, fingo, trots bestämmelserna, bygdeorgelbyggarna åter en chans. I mitten av 1820-talet hade dock ett par unga begåvade män skickats utomlands att studera orgelbyggeri, de återvändande, examinerades och privilegierades. Dessa voro Pehr Zacharias Strand och Gustaf Andersson, och av den förre levererades till ärkestiftet ett 20-tal verk, av vilka hälften finnas kvar. Ett av dem, verket i Östervåla, byggt så tidigt som 1824, har stått oanvänt de sista 20 åren, men är nu avsett att åter tagas i bruk. Förf. menar att detta kan komma att visa sig vara ett av hans klangligt bästa verk, i enlighet med den erfarenheten, att orgelbyggarnas tidigaste arbeten som regel också äro deras i intonationshänseende bästa. Erici anser detta bero på att de finaste hörselkvaliteterna då ännu ej äro skadade av nötingen i arbetet. Gustaf Anderssons produktion var inte så omfattande som Strands och inte heller kvalitativt jämbördig.

Strands och Anderssons orgeltyp stod visserligen klangligt på den tidigare »klassiska» 1700-talstypens grund, men eftersträvade i enlighet med tidens smak litet mörkare och vekare »romantiska» klanger.

Vid sidan om dessa yrkesorgelbyggare arbetade dock bygdemän. Erici förmenar t. o. m. att dessa oexaminerade män i skicklighet visst icke alltid stodo de examinerade efter, i vissa avseende voro de dem överlägsna, även om de samtida musikalska myndigheterna betecknade dem som »fuskare». I ärkestiftet verkade Lars Nordquist och Jonas Wengström och f. häradskrivaren Pehr Olof Gullbergsson i Lillkyrka. Den senare byggde på den korta tiden av 12 år icke mindre än 24 verk, av vilka hälften bevarats. Kvaliteten är anmärkningsvärt god, om än i synner-

het med avseende på intonationen något ojämn.

Hjälstaorgeln, som var den närmaste anledningen till denna orienterande uppsats, var ett verk av de båda yrkesmännen Blomqvist och Lindgren och betecknas av Erici som en av yrkesorgelbyggeriets sista representanter för den gamla klassiska orgelstilen med dess genuina kyrkliga orgelklang, om än i den av de romantiska tidsströmningarna påverkade. Bygdeorgelbyggeriet fortsatte ännu någon tid i den gamla andan, t. ex. organisten Per Hedström från Lagga och vaktmästaren vid Invalidhuset i Uppsala, Forsell.

Ericis undersökningar om det äldre svenska orgelbyggeriet är väl värda att uppmärksammas och för den som har intresse för orgelbyggeriet i vårt land finnes det all anledning att ta del av ärkestiftets julkhälsning för i år.

Linköpings stifts julbok innehåller en intressant uppsats av intendent B. Cnattingius om två nyrestaurerade medeltidskyrkor invid Omberg: nämligen Herrestad och Väversunda. Herrestad, tidigare icke mycket uppmärksammade kyrka, framstår nu som en av stiftets äldsta. I vapenhuset möta minnen av kristet gravskick från missionstiden (1000-talets mitt eller senare hälft) Ett par smidesornerade dörrar erinra om den första stenkyrkan från 1100-talets förra hälft, kanske redan 1130- eller 1140-talen. En rikedom av inventarier locka till besök, liksom hela kyrkan i dess förnyade skick.

Väversunda, redan tidigare bekant för sin smidda dörr av Asmunder, har genom restaureringen återfått sin 1680-tals dekor. och dopfunt från 1200-talet, tidigare dold under predikstolen.

A. A.

Meddelande.

Den nordiska tidegården. För den som är intresserad av att lära känna tidegårdens utveckling i de nordiska grannländerna meddelas här vad som hittills utgivits av tideböner:

För *Finland*: Tideböner för kyrkoåret, Helsingfors 1946, (91 sidor) rekvideras från Sanct Henriks kretsens förlag, Helsingfors.

Päivän Rukoushetket. Helsingfors 1946 (16 s.) Erhålles från samma förlag.

För *Danmark*: Morgen- og Aften-sang, Bibelske psalmer, psalmer, skriftläsning och bönnen til daglige tideböner. (85 s.) Theologisk Oratoriums förlag, Bringstrup (1947).

Bibelske Psalmer tillrettelagt med oldkirkelige melodier og antifoner af

Gunnar Pedersen og med forklarende noter ved Svend Aage Nielsen. 3:e uppl. Köpenhamn 1948 (317 s.) Theologisk oratoriums förlag, Bringstrup.

För *Norge*: La oss alle be. Bønnebok for Kirke og Hjem. Trondheim 1948 utarbeidet av Agnar Sandvik, (138 s.) Rekvideras hos utgivaren adr. Jonnsvansveien 5 Trondheim.

Nordiska nämnden för tidegård kommer att sammanträda i Trondheim 21—23 juni 1949. Det beräknas att de nordiska länderna skola representeras av c:a 10 deltagare från vart land. Ytterligare meddelanden komma senare att lämnas.